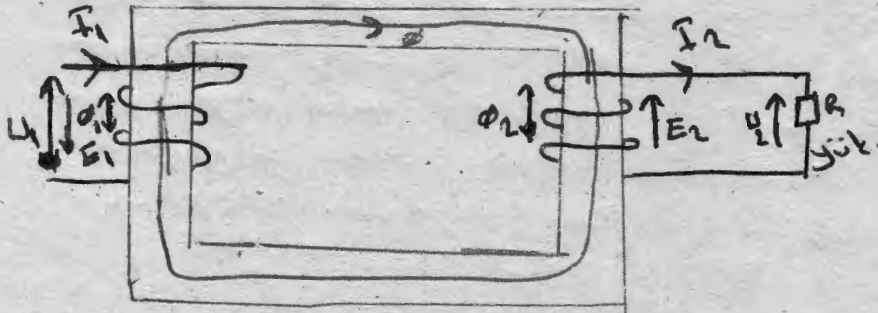

4-2 Transformatörün yükü çalışması

(12)

Yükü çalışmayı acıktıyabilmek için ideal transformatörün ek olarak primer sargılarının uyarılan alternatif gerilim sebebiyle oluşan Φ akışı U_1 gerilimine ve kendi yönüne ters bir E_1 gerilim endüktür. Benzer şekilde E_2 emk'si

Φ akışına ters yönde oluşur. ve bu emk sebebiyle sekondere yük bağlı olduğunda I_2 akımını akıtmağa başlar. Bu I_2 akımı sekondere yeni bir Φ_2 akışı oluşturur.

Φ_2 akışı Φ 'ye göre ters yönde olduğundan onu zayıflatır. Φ akışının zayıflaması sonucu U_1 geriliminde E_1 gerilimi arasındaki faz farkı artar. ve etki değeri büyük (U_1 'nin) böylece primerde ilaveli bir I_1 akımı almaya başlar. I_1 akımı Φ 'yi kuvvetlendirecek birinde Φ_1 akışını oluşturur. Φ_1 akışıyla Φ_2 'nin ana akışı zayıflatması ağırlanmış olur. kabaca bir hesapla I_1 ve I_2 'nin oluşturduğu akıların birbirini dengelediğini düşünürsek Φ akışı sabit kalır diyebiliriz.

primerde endüktlenen E_1 emk'si U_1 ile ters yönde olmasına 180° faz farkı karşın sekondere endüktlenen E_2 emk'si U_2 ile aynı yöndedir. I_1 ve E_2 akımları pratik (ideal) olarak birbirinden 180° faz farkında primer ve sekonder güç katsayıları ise hemen hemen birbirine eşittir.

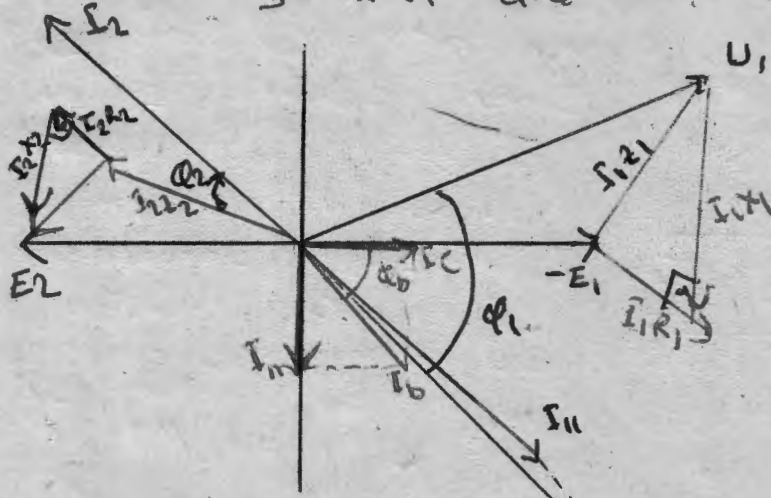
Transformatör kayıpları dikkate alınmazsa

$$U_1 I_1 \cos \phi = U_2 I_2 \cos \phi \quad \text{veya} \quad U_1 I_1 = U_2 I_2$$

ya da yazılabilir.

yükte çalışmada vektör diyagramı

Sekonderde endüktif bir yük bulunduğundan I_2 ile sekonder gerilimi arasında belli bir faz farkı bulunur(φ_2)

Primer emf'si E_1 ile sekonder emf'si E_2 aynı φ akısı tarafından oluşturulduğu için aynı fazdadır. Ancak vektör diyagramı karıştırılmamasın diye $-E_1$ olarak çizilmiştir.

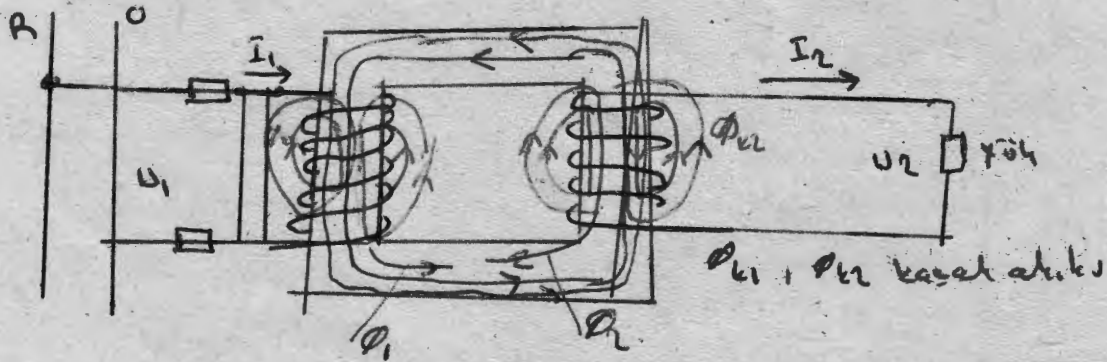
I_0 bosta çalışma akımı E_1 geriliminden φ_0 kadar geri fazdadır. Daha önce kısaca anlatıldığı gibi yük akımı (I_2) sebebiyle primerden I_{II} gibi bir akım akar. I_0 ve I_{II} akımlarının vektörel toplamı I_1 primer akımını verir. Primerin omik düşencesinden dolayı $I_1 R_1$ (I_1 ile aynı fazlı), endüktif reaktans (X_1 ile 90° ilerifazlı) sebebiyle $I_1 X_1$ gerilim düşümleri olur. Bunların toplamıyla ($E_1, I_1 R_1$ ve $I_1 X_1$) U_1 gerilim fazzerünü verir. Sonuçta U_1 ile I_1 arasında φ_1 faz farkı oluşur. Benzer düşünceyle sekonderde I_2 ile aynı fazlı $I_2 R_2$ ve 90° ilerifazlı $I_2 X_2$ gerilim düşümleri olur. Bu kez E_2 U_2 olduğu için ($U_2, I_2 R_2$ ve $I_2 X_2$) vektörel toplamı E_2 vektörünü verir.

Şayet diyagramda çizdiğimiz bosta çalışma akımı I_0 'yi yük sayarsak $I_{II} = I_1 = I_2$ olur. ve $\varphi_1 = \varphi_2$ yazılabilir. Burada olay anlatılmasın diye vektörler büyüktür çizilmiştir.

Transformatör sargılarını ve demir çekirdeği ideal düşündüğümüz için alternatif gerilim uygulaması oluşan Φ akısını kayıpsız düşünmüştük. Yani Φ akısını tamamı çekirdek üzerinden yollarını tamamla demektir.

Ancak pratikte bu durum gerçekleşmez. ve Φ akısının bir kısmı yoluyla hava üzerinden tamamla. Bu akılara kaçak akılar denilir. kaçak akılar gerilim endükleme mesinde herhangi bir fayda sağlamazlar. ve ideal trafolar düşünceyle oluşturmaya varsaydığımız Φ akısına değerin azaltılır. Aynı zamanda kaçak akılar primer ve sekonderde ise gerilim düşümlerine sebep olabilir. oluşturdıkları ise gerilim düşümü endüktif özellikte olur akımdan go ileri fazdadır.

kaçak akıları azaltmak için primer ve sekonder sargılarının uygun bir biçimde sargıların yanısıra kullanılan sacların manyetik geçirgenliklerinin de hakeye göre en iyi alınması gerekir. yine primer ve sekonder sargıların üst üste ve aynı bacağına sargıların da kaçak akıları azaltılır. kaçak akılar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekildeki Φ_{k1} ve Φ_{k2} kaçak akıları, Φ_1 , I_1 tarafından oluşturulan akıyı, Φ_2 ise I_2 tarafından oluşturulan akıyı ifade eder.

4.4. Transformatorun iç gerilim düşüklüğü

Transformatorde kaçak akıların oluşturduğu sebeplerle primer için X_1 , sekonder için X_2 şeklinde ifade edilir.

Primerde $I_1 X_1$ ve sekonderde $I_2 X_2$ kadarlık gerilim düşümü oluşur. Bu gerilim düşümlerinden başka sarfı iletkenlerinin uzunluğu, kesit ve öz dirençlerine bağlı olarak R_1 ve R_2 omik dirençler oluşur. Böylece primerde $R_1 I_1$ ve sekonderde ise $R_2 I_2$ omik gerilim düşümleri oluşur.

Daha önce çizdiğimiz vektörel diyagramlardan faydalanarak E_2 geriliminin yazılabilir.

$$E_2 = \sqrt{(U_2 \cos \theta_2 + I_2 R_2)^2 + (U_2 \sin \theta_2 + I_1 X_2)^2} \quad \text{olacak}$$

yazılır. Buradaki $I_2 R_2$ ve $I_1 X_2$ iç gerilim düşümleridir.

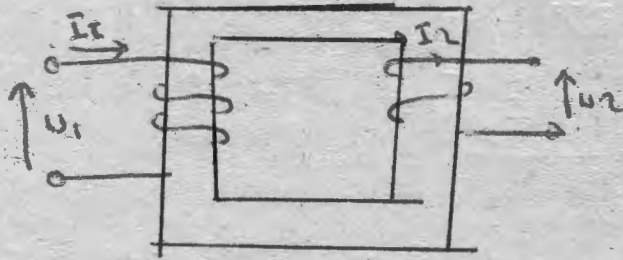
E. için

$$E_1 = \sqrt{(U_2 \cos \theta_2 - I_1 R_1)^2 + (U_2 \sin \theta_2 - I_1 X_1)^2} \quad \text{olarak}$$

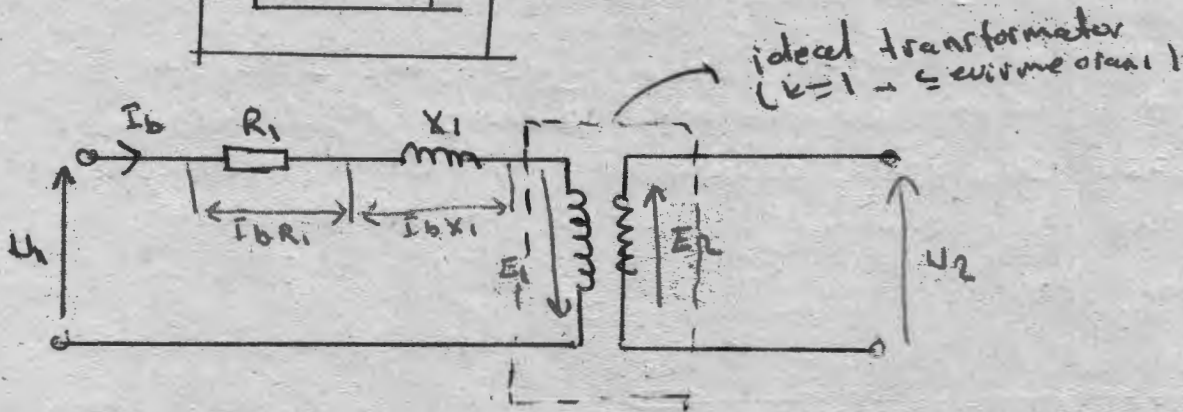
4-5 Transformator eşdeğer devresi

(14)

Transformatördeki gerilim düşümlerinden daha önce bahsetmiştik ve bosta çalışan transformatorün yalnızca primer tarafında gerilim düşümü olduğunu söylemiştik. Bosta çalışan bir transformatörde R_1 ve X_1 gibi iki elemana indirgenmiş biçimde gerilim düşümü olduğunu belirtmiştik. Şimdi bir transformator düşünerek eşdeğer devresini çizelim.

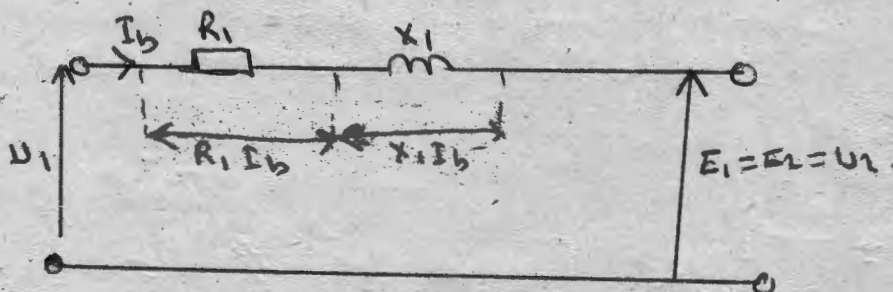

Bu transformatorün bosta çalıştığını ve R_1 , X_1 gibi iki elemende gerilim düşümü olduğundan hareketle aşağıdaki devreyi çizelim.

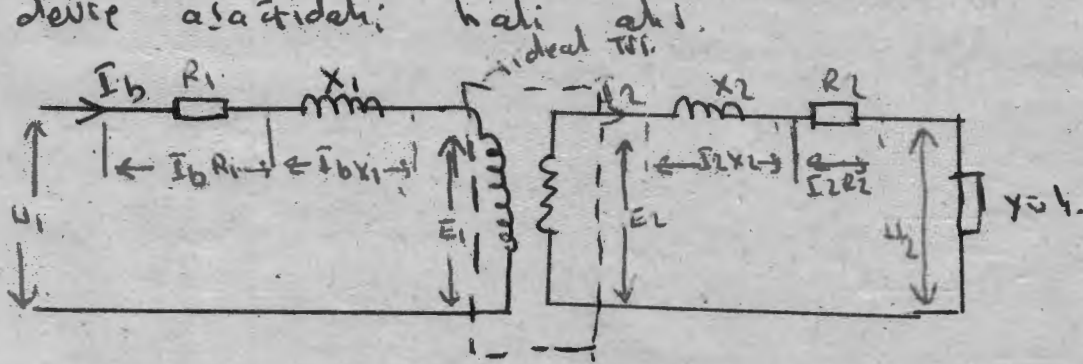
Yukarıdaki transformatörde oluşan sarfı direncini R_1 ve kaçak reaktansı X_1 olarak devre dışına aldık. Böylece transformatorün ideal olduğunu düşünebiliriz. k çevirme oranında 1 olarak düşündüğümüzde yukarıdaki devrede $E_1 = E_2 = U_2$ olduğu kabul edilebilir.

Bu durumda da devreden ideal kabayla kalıyor. Bu durumda da devreden ideal kabayla kalıyor. Bu durumda da devreden ideal kabayla kalıyor.

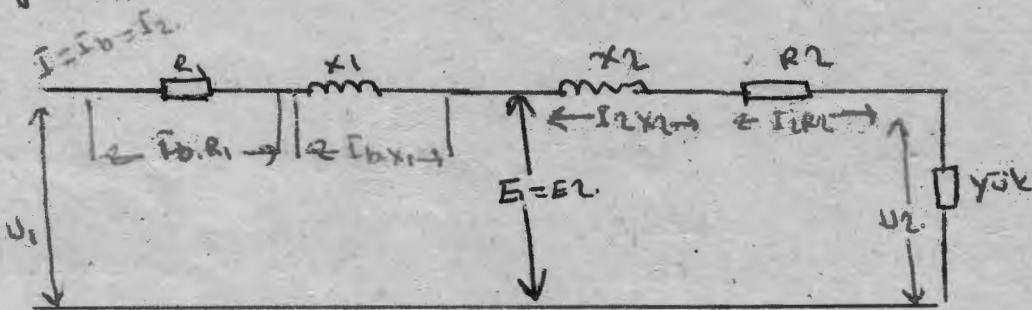

Son olarak elde ettiğimiz devre transformatorün bosta çalışmadaki eşdeğer devresidir.

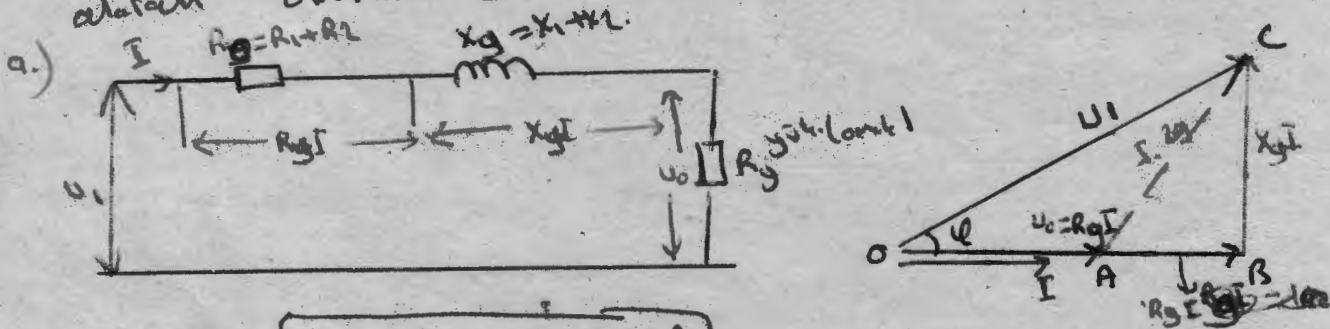
Transformator bosta çalıştığı ve sekonderden herhangi bir I_2 akımı akmadığı için devre yukarıdaki gibi oldu. Transformatorün yükte çalıştığını kabul ederseniz bu kez sekonderde de sarfı direnci, R_2 ve kaçak reaktansı da X_2 olarak devreye girer. Bu durumda devre aşağıdaki hali alır.

Basta çalışma devresi için yazdığımız $E_1 = E_2 = U_2$ yükte çalışma için gerçekleştirilmez. Devreye dikkat edilirse bu kez $E_1 = E_2$ sağlanır. (Çünkü $k=1$). Bunu göz önüne alarak ideal traf. kaldırıp devreyi yeniden çizerseniz aşağıdaki gibi olur.

Bu durumda $I_1 = I_2 = I$ olur. Böylece son olarak elde ettiğimiz devre, yükte çalışan bir transformatorün $k=1$ olarak üzere indirgenmiş eşdeğer devresidir. Bu durumda $E_1 = E_2$ dir. Ancak $E_2 > U_2$ olduğundan dikkat edilmelidir. Bu devrenin çözümüne tek gözlü devre çözümünden ibarettir. Bu durumu göz önüne alarak omik yük için vektör diyagramını çizelim.

$$U_1 = \sqrt{(U_0 + I \cdot R_0)^2 + (I \cdot X_0)^2}$$